

תורה ודינה הלכה למעשה- העלמת מס חלק ב' - יעוץ מס וקניה ממעלימי מס

- הרמב"ם וראשונים נוספים מבינים שהעלמת מס, שיסודה הינו דינא דמלכותא, אסורה משום איסור גזל. לעומתו מובאת דעה נוספת בשם הר"ן, שאין בהעלמת המס איסור גזל, אלא הפקעת הלוואה. למעשה מודה הר"ן שהפקעת הלוואה אף היא אסורה, דהיינו אסור לאדם שלוח כסף מחברו לסרב להחזיר לו את כספו, אולם אין איסור זה נובע מדין גזל, אלא מדין מצווה של פריעת החוב המוטלת על הלוה. ההשלכה של מחלוקת זו תהיה, כאשר מדובר על מלך גוי. במלך זה הגזל אסור משום שגזל אסור גם בגוי, אולם הפקעת הלוואה מותרת בגויים כאשר אין בכך חילול ה', דהיינו כאשר ברור באופן מוחלט שלא תתגלה העובדה שמעלים המס. נראה שמחלוקתם תלויה בהבנת שייכות המס למלך, או לישות השלטונית. לדעת הרמב"ם וסיעתו, המס הינו חלק אינטגרלי מהחפצים הקנויים, דהיינו בכל חפץ או שרות בר תשלום החייב במס, כביכול חלק מהחפץ שייך לשלטונות וממילא מי שמעלים מס כביכול, גזל חלק משמעותי מהחפץ. וכן בנתינת השרות נחשב הדבר, שמספק השרות נותן שרות שחלקו בשם עצמו, וחלקו כעין שליח של השלטונות, לכן המעלים מס גוזל את חלק השלטון של נתינת השרות. לעומת זאת להבנת הר"ן, אין לשלטונות חלק ממשי בגוף החפץ הנקנה ובגוף השרות הניתן, אלא המס הינו תשלום שחייב בעל העסק לשלם, בלא קשר ישיר לגוף החפץ הנקנה, אלא כחובה המוטלת עליו. לכן סובר הר"ן, שיש בהעלמת מס הפקעת הלוואה בלבד, ולא גזל, כדברי הרמב"ם. השו"ע, לכאורה באופן לא מובן, מביא את שתי הדעות להלכה. מצד אחד אומר שמי שמעלים מס עובר על לא תגזול כדברי הרמב"ם, ומאידך גיסא מביא את דעת הר"ן לפיה, גוי שקנה מהשלטון את יכולת גביית המס לעצמו, ניתן להעלים ממנו מס, באופן שלא ידע זאת, משום שמדובר רק בהפקעת הלוואה, ולא בגזל של ממש, לכן מותר לעשות זאת בגוי שקנה מס המלך. שו"ע הרב (של בעל התניא) סובר שראוי להחמיר, וגם במלך גוי לאסור העלמת מס כדעת הרמב"ם, משום שיש בכך ספק מדאורייתא של איסור גזל האסור גם בגוי. בנוסף מוסיף השו"ע הרב של בעל התניא, כפי הנראה ע"מ לתרץ את הסתירה בדברי השו"ע, המביא את שתי הדעות הסותרות כביכול להלכה, שלכל הדעות, היינו גם לדעת הרמב"ם, הסובר שהעלמת מס אסורה משום גזל, יש להתיר להעלים מס כאשר המלך מכר לחברו הגוי את יכולת גביית המס. באופן זה נחשב הדבר, כאשר חבר זה הינו גוי כהפקעת הלוואה המותרת. נראה שלהבנה זו גם הרמב"ם מודה, שאיסור הגזל בהעלמת מס תקף רק כלפי מלך אשר כל הארץ שלו, ומתוך כך חובה על כל אדם במלכותו לציית לחוקיו. אולם כאשר מדובר על מצב בו המלך נותן את יכולת גביית המס בלבד לחברו, ואת כל רכוש וקניין הארץ משאיר אצלו, למעשה מעביר לו רק זכות גבייה שהינה זכות ממונית, ולא קניין ממשי כלשהו, שהרי הארץ נשארת בבעלות המלך. מכיוון שישנה זכות גבייה בלבד, העלמת המס מוגדרת כהפקעת הלוואה ולא גזל, המותרת בגוי, באופן שלא ידע מכך הגוי. באופן זה ניתן להסביר את דברי השו"ע שלא יסתרו דבריו זה את זה, ואכן בדבריו נראה בפירוש שסובר שהפקעת הלוואה המותרת, אינה כלפי המלך הגוי, אלא רק כלפי מי שקונה מהמלך את זכות גביית המס. ע"פ דברינו ניתן לומר, שכאשר מדובר על שלטון דמוקרטי, ממילא השלטון אינו הבעלים על קרקע, וכתוצאה מכך גובה המס. גביית המס כולה הינה רק מכח זכות גבייה, הנובעת מהסכמה כללית של העם, לכן בשיטת שלטון זו בהעלמת מס יש רק משום הפקעת הלוואה ולא גזל האסור גם בגוי. אולם בניגוד לשלטון מלוכני שכל הארץ שייכת רק למלך, בשלטון דמוקרטי הארץ שייכת לכלל התושבים. לכן גם אם נומר שיש הקלה במידה מסוימת בהעלמת מס בשלטון דמוקרטי, שאינה נחשבת כגזל אלא כהפקעת הלוואה, מ"מ הפקעת הלוואה זו אינה רק כלפי אדם אחד, אלא כלפי כלל התושבים כולם, משום שכולם נחשבים כבעלים שננתנו לכלל האזרחים להשתמש בתשתיות המדינה וכדומה, ובאם לא משלמים על שימוש זה מפקיעים הלוואה מכמה מיליונים של תושבים וממילא גם במדינה שעיקרה גויים מכיוון שבכל מדינה ישנם גם יהודים. ע"כ, מי שמעלים מס במדינה דמוקרטית, די שיהיו מיעוט זניח של יהודים במדינה, בכדי שיחשב הדבר כהפקעת מס גם מהם. באופן זה יהיה אסור להעלים מס כדין הפקעת הלוואה מיהודי. כל זאת במדינה של גויים, אך במדינת ישראל, העלמת מס המורה עוד יותר בגלל כמויות היהודים השותפים המדינה זו. זאת ועוד, מסבירים האחרונים, שבכל מקרה בעת המודרנית, לכל הדעות, יש איסור גזל בהעלמת מס. משום שבניגוד להעלמת מס שלא היו שמים לב אליה בעת העתיקה, ולא היה נגבה מאדם אחר חסרונה, משום שמערכת הבקרה והשליטה על המסים לא היתה מסודרת כבימינו. כיום מדינה צריכה סכום מסוים, וכאשר אדם מעלים מיסים הכסף יגבה מאחרים, משום שהמדינה לא יכולה להרשות לעצמה לא להגיע לסכום המצופה, ממילא כיוון שאחרים ישלמו במקום מעלים המס, אין לך גזל גדול מזה, לכל הדעות והסברות.
- בשולי הדברים הנ"ל יש לציין, שאחת הטענות של הסוברים למצוא סימוכין הלכתיים להעלמת מיסים בדברי חז"ל מסתמכת על דברי הר"ן הנ"ל, המתיר להעלים מס מכח העובדה שמדובר בהפקעת הלוואה בלבד. אולם כפי שהבאנו, הפוסקים סוברים שראוי להחמיר בדבר, ולא להקל כמותו. בנוסף, הפקעת הלוואה מותרת רק בגוי, מה שאינו רלוונטי כלל ועיקר במדינת

ישראל, ואף בחו"ל די שיהיה יהודי אחד במדינה דמוקרטית, ע"מ שהפקעת ההלוואה, שהיא למעשה מכלל התושבים, תהיה אסורה מפאת אותו יהודי, שהפקעת ההלוואה ממנו אסורה. בנוסף כפי שהוכחנו, במצב כיום בו העלמת המס גוררת גבית מסים עודפים משאר התושבים, יש בכך גזל לכל הדעות, כולל דעת הר"ן שעליה מסתמכת אותה טענה, ממילא לא ברור על מה יש להסתמך בהעלמת המס מדברי הר"ן הנ"ל.

- לכאורה, לאחר שקבענו כי כל העלמת מס אסורה משום גזל לדעת כולם בימינו מכח דינא דמלכותא דינא, ממילא כשם שבגזל אסור לעשות תחבולות ומניפולציות, שיגרמו לכך שרכוש יצא מיד בעליו, אף אם על פניו הכל נעשה בדרכי היושר והצדק, אלא שהבעלים נפלו בפח של מניפולציות אלו. כך היה ראוי להיות גם בסוגיית המיסים, שיאסר עיסוק בתחבולות גם אם הינן מותרות ע"פ חוק, ע"מ להתחמק מתשלומי המס. בנוסף, נראה שכיוון שהגדרנו את חובת תשלומי המיסים כחייב ע"פ תורה מכח דינא דמלכותא, כשם שבדיני תורה לא ראוי לעשות הערמות, והעושה כן מוגדר בפי הראשונים "נבל ברשות התורה", כך גם לכאורה היה ראוי להיות בדינא דמלכותא, היונק את כוחו מדיני התורה. הפוסקים לא סברו כך, וחילקו בין שני סוגי הערמות. הערמה אסורה תהיה הערמה שגורמת לכתוב את הנכס שרוצים שלא יתחייב במיסים ע"ש אדם הפטור ממס, אך למעשה אין כאן כוונה אמיתית שנכס זה יהיה שלו אף לא לתקופה קצרה. לעומת זאת, כאשר נראה שאכן ע"י תחבולה מסוימת הנכס או הממון עוברים לבעלות מלאה של אדם הפטור ממס אף אם לזמן קצר בלבד לצורך קבלת הפטור ממס ותו לא, זוהי הערמה שסברו הפוסקים שהינה מותרת, אע"פ שברור שכוונת הנותן הינה שאח"כ יוחזר הנכס באופן גמור וחלוט לאדם החייב במס. כמובן שדברים אלו הינם כדוגמא אחת מני רבות, לדרכים שניתן להערים ע"י ולהעלים מס. הכלל העולה מדברי הפוסקים הינו, שכל עוד שהעמידה בחוק הינה אמיתית, אף שהינה זמנית וביסודה עומדת הערמה, מותר לעשות כן. לעומת זאת, כאשר גם כל התחבולה אף באופן זמני אינה עומדת ע"פ הקריטריון שקבע החוק והדברים כתובים בלא שום כיסוי ממשי מאחוריהם תהיה הערמה אסורה. ממילא כל העוסקים ביעוץ מס וראיית חשבון, מותרים לעסוק במלאכתם, אף שפעמים רבות עניינה להפקיע, עד כמה שניתן, את חובת תשלומי המס של לקוחותיהם, כל עוד מעשיהם עומדים במבחן החוק, אף שלעיתים הינם מותחים את החוק לטובת לקוחותיהם. אולם עדיין עולה השאלה, מדוע ניתן לעשות כן. נראה לומר, שבניגוד לשאר מצוות התורה בהם ראוי שלא לעשות הערמה, גם אם למעשה הינה אמיתית לזמן מסוים, כגון מכירת חמץ וכדומה אם אין צורך גדול בכך, משום שבכך יחשב נבל ברשות התורה. במצווה לשמור על חוקי המדינה, הנובעת מדינא דמלכותא, אין כל סיבה להתמיר וללכת ע"פ רוח החוק, משום החוק הפרטי לכשעצמו, אין בו שום ערך, כל מעלתו התורנית הינה ככל הסכם בין שני צדדים שצריך לכבדו. אולם כל צד יכול כרצונו למשוך את כוונת החוזה לטובתו, וכל עוד שניתן להבין מההסכם, שאכן מותר לו לעשות כן אין שום צורך להתמיר ולהימנע מכך, כל עוד לא מוכח שאכן הכוונה של ההסכם אינה מאפשרת לעשות כן.
- מעבר לדברים הנ"ל, ישנה אפשרות ליועצי המס לעזור ללקוחותיהם, אפילו לעוות לגמרי את כוונת החוק, ואף לשקר באופנים מסוימים לטובת לקוחותיהם. זאת כאשר הם מבינים, שמסיבות שונות לקוחותיהם משלמים מס יותר ממה שהינם צריכים לשם, באופן שברור שנעשה להם עוול, כתוצאה מכך שהמערכת הגדולה של גביית המיסים, אינה שמה לב לעיתים לפרטים, ולא ניתן בדרכים המקובלות, להפטר מתשלומי המס הללו הנגבים שלא בחוק. באופן זה יועץ המס עוזר ומסייע להציל עשוק מיד עושקו. אולם כיוון שמקרים מסוימים הינם גבוליים, ובתחום האפור של החוק, יש להיזהר מאוד מלהתיר את האסור, ואפילו את המסופק באופן זה, ורק כאשר ברור שנעשה עוול מובהק, יש לפעול בדרך זאת, אחרת ישנה בעיה של ספק גזל.
- הגמ' במספר מקומות מתייחסת לאיסור קניין מגזלן. ביסוד הדברים מבינים הפוסקים שישנן שתי בעיות בקניית דבר מה גזול מגזלן. בעיה ראשונה הינה, כאשר עדיין לא קנה הגזלן את החפץ הגזול ע"י קנייני גזלה השונים, כגון יאוש ובנוסף שינוי רשות, ורק ע"י הקונה מתנתק החפץ הגזול מבעליו. בכך פשוט שחל איסור לקנות מהגזלן, שהרי באופן זה הינו שותף משמעותי בגזלה ובהעברת בעלותה מהגזלן. הבעיה השנייה הינה גם אחרי שכבר נקנה בקנייני גזלה, ומבחינה הלכתית שייך לגמרי לגזלן, אין לקנות מהגזלן, משום שע"י האפשרות שהגזלן מוצא למי למכור את הרכוש הגנוב, ניתן לו למעשה עידוד ואישור למעשהו, וממילא ימשיך בגזילותיו כדברי הגמ': "לאו עכברא גנב אלא חורא גנב" החזר הוא זה שמאפשר לעכבר להמשיך ולגנוב. מכיוון שמבינים הפוסקים שהסיבה לאיסור הקניה הינה משום איסור "מסייע לעוברי עברה", ע"פ כללי דין זה, כאשר ניתן לתלות שמא אין כאן גניבה יש להקל. לכן מובא בגמ', שמותר לקנות מגזלן כאשר ידוע בוודאות שחלק מהמוצרים שמוצעים ע"י למכירה אינם גנובים. באופן זה ניתן לתלות כל מוצר שמא אינו מהמוצרים הגנובים. לעומת זאת, כאשר אדם משתייך לקבוצת אנשים המוחזקת שכל רכושה מגיע ממקורות גנובים, כיוון שאין כל אפשרות לתלות שמא באו ממקורות מותרים, אסור לקנות מקבוצת אנשים זו דבר, משום שכל המוצרים הנקנים מהם בחזקת גזל. מוסיפה המשנה ואומרת, שכאשר ישנה אינדיקציה מוכחת שהרכוש גזול, כגון שמבקש המוכר להטמין את הקניה שלא תראה, או כפי שאומרים הראשונים, כאשר המכיר זול במיוחד, אסור יהיה לקנות את הסחורה, משום שבאופן זה מוכח שהדבר גנוב. במקום אחר מובא, שאדם המוחזק לגנב, למרות שאסור לקנות ממנו דבר מתוך מקום המוחזק ששם

מוכר סחורתו הגנובה, מ"מ מתוך ביתו מותר לקנות, משום שניתן לתלות שבביתו ישנו רכוש שאינו גזול. ערוך השולחן מביא למסקנה, שנראה מדברי כל הראשונים, שאין איסור לקנות מהגזלן באשר הוא, אלא רק מהרכוש המסוים שמוחזק עליו כגזלן. לדבריו באיסור זה של קנייה מגזלן אין החרמה ונידוי של אותו גזלן, בכך שלא קונים ממנו כלל ועיקר, אלא הימנעות מסיוע לו במוצר המסוים אותו גזל בלבד. עוד הבינו הפוסקים, מתוך החילוק בגמ' בין קניה ממקום שכל הסחורה שם מוחזקת כגנובה, כגון חנותו של הגזלן, לבין קניה מביתו, שיש בקניה מהחנות דבר מגונה בכך שקונה ממקום שכולו מוחזק כגזול, מעבר לסיוע לעוברי עבירה שיש בכך, ומעבר לאפשרות בה נעשה שותף לגזל בעצמו. ע"פ הבנת איסור הקנייה מגזלן, וע"פ הגדרתנו את המיסים בשלטון דמוקרטי, שלדעת כולם אין לרשות המיסים והמדינה בכללה חלק בחפצים עצמם, אלא חוב המוטל ע"ג מי שמחויב במס לשלמו, ניתן להבין מספר יסודות בקנייה ממעלימי מס. באופן פשוט כאשר ידוע בוודאות שאין כוונה לשלם על החפץ הנקנה מס הכנסה, כגון כאשר המחיר נמוך מדי, או שישנה בקשה מפורשת ע"י המוכר להימנע מנתינת חשבונית אסור לבצע את הקנייה. באופן זה הקונה עובר על איסור מסייע לידי עוברי עברה, וכן כאשר המוכר אומר במפורש שינתן תעריף מוזל במידה ולא יתחייב להגיש חשבונית. קשה מאוד ע"פ דברנו להבין את דברי מקצת הפוסקים, הטוענים שעל הקונה באופן זה אין כל עברה, ורק ראוי לו לקנות במקום שמתנהל בישרות ובתקינות. מכיוון שהעלמת מס מוגדרת כגזל, כפי שבארנו לעיל, אין כל היתר לקנות מאדם שבוודאות מתכוון להעלים מס מעסקה זו. לעומת זאת, כאשר אדם רק חושש שמא ישנה העלמת מס, כל עוד אין הדבר מוכח באופנים המובאים לעיל, מכיוון שכל עברתו הינה רק סיוע לדבר עבירה בלבד, יכול הוא לתלות שמא הדבר נעשה בהיתר. לכן אין חובה לבקש חשבונית מהמוכר, אם אין אינדיקציה ברורה, שהמוכר מתכוון להעלים מס. בניגוד לגזל חפצים, אין כל חשש בהעלמת מס שמא אין בעסקה זו רק מסייע לעוברי עברה, אלא שותפות מלאה בגזל, בכך שע"י העסקה, העברת הבעלות של החפץ עוברת מהגזלן ע"י יאוש ושינוי רשות. משום שכפי שהוכחנו לעיל בימינו אין החפץ נחשב גזול, אף לא חלקו, אלא תשלום שמתחייב המוכר לרשויות המס הוא הנחשב גזול, במידה ולא ישלם מיסים כחוק, ממילא החפץ עצמו אינו חלק מהגזלה כלל ועיקר. ע"פ יסוד זה מובן אם כן, שאדם שקנה תפילין או כל תשמיש קדושה, והתברר שהמוכר לא שילם מס על קניה זו, בתפילין עצמם לא בוצעה כל עבירה ואין כאן חשש של מצווה הבאה בעבירה, או כעין המובא בגמ' על אדם שגנב חיטים ואפה מהם לחם ומעוניין לברך על לחם זה ואומרת הגמ' שאין זה מברך אלא מנאץ ע"פ הפסוק: "בוצע ברך נאץ ה'", אלא הגזל שהקונה סייע בו הינו חלק נפרד מהחפץ הנקנה. בנוסף כפי שהוכיחו האחרונים אין איסור קניה כללי מאותם מעלימים מס, כל האיסור הינו סביב אותם מוצרים או חנויות שחזקה עליהם, או שידוע בוודאות שבהם מתבצעת העלמת המס האסורה, אך שאר המוצרים בהם אין ידיעה וודאית על העלמת המס, ואין חזקה עליהם שבד"כ מעלימים במכירתם מס, ניתן לקנותם מאדם זה המוחזק כמעלים מס.